

Lahjattomuuden tuotteistamisesta

PIRKKOLIISA AHPONEN

Luovuudesta, innovatiivisuudesta, luovasta taloudesta ja kilpailuyhteiskunnan menestystekijöistä on viime vuosina puhetta riittänyt. Teknologian edistämisen katsotaan vaativan luovuuden kehittämistä huippuunsa. Pekka Himanen (esim. 2004, 10) on TEKES- ja SITRA-agenttina esittänyt tulevaisuuden menestysvision, jossa luovuutta käytetään työn jalostusarvon nostamiseen ja tuotannon tehostamiseen. Himasella on ollut osuutensa Suomen tuomisessa esiin erityisen hyvänä esimerkkinä siitä, miten luovasta taloudesta tulee verkostoituvan tietoyhteiskunnan kärkihanke ja kilpakykyä edistetään yhteydessä hyvinvointiarvojen omaksumiseen (ks. esim. Castells & Himanen 2002; Florida 2002 & 2006; Inglehart & Baker 2000; Inglehart & Welzel 2005). Luovaa taloutta edistävästä luovasta luokasta tuli Richard Floridan propagoimana muotitermi toimintamallina, joka käynnistyi Piilaaksossa, mutta karkasi sieltä Singaporeen ja jatkoi kovaa vauhtia kohti Kiinaa. Näyttääkin siltä, että luovan palvelutuotannon on löydettävä yhä abstraktimpia olomuotoja kehittyneissä maissa, kun globaalista menestyksestä kilpaillaan talouden mittarein. Kulttuuria ja hyvinvointia on tuotteistettava uuden, virtuaalistuvan luovan talouden kärjiksi, kuten Himanen (2004, 11) vaatii, koska näillä aloilla mahdollisuudet ovat valtavat.

Luovuudella on käyttöä. Onhan se kaiken kulttuurin alkuvoima ja olennaisin elementti. Luovuuden lähteestä pulppuaa elämäneliksiiriä ihmisen hengentarpeisiin. Luovuuden maaperästä kumpuaa ravintoa ruokkimaan ihmiseksi kasvamista. Kasvua vahvistava lahjakkuus ilmenee älyllisinä ja taiteellisinä taipumuksina. Kauneimpaan kukkaansa luovuus puhkeaa taiteessa, joka tarjoaa esteettistä nautintoa ja makuelämyksiä taidokkaina suorituksina ja laatuarvoisina tuotteina. Ja kaikkihan ovat taiteilijoita, kunnes toisin todista-

vat, kuten Nicaraguan nykyinen presidentti Daniel Ortega on todistettavasti lausahantanut sandinistisissä vaiheissaan.

Mutta ovatko luovat taidot synnynnäisen lahjakkuuden perua ja omaksuttavissa itsestään? Eräänä kauniina päivänä löydän oman sisäisen taiteilijani ja siinä se on! Alan hehkua ilmaisun paloa. Vai vaatiiko luova työ ponnistelua, koulumista ja jopa hillitöntä uurastusta jalostuakseen taiteeksi, jolla on kestävä arvo? Miten ja millä mitataan symbolisten tuotteiden kulttuurista laatua ja miten taloudelliset mittarit soveltuvat kulttuurisen luovuuden arvon punnintaan? Onhan kulttuuri merkityksellistä vain, kun se koskettaa. Taiteeksi tarkoitettu luovuuden tuote voi tähdätä ylevään ilmaisuun, kurottua korkeatasoisuuteen tai sen tekijä voi nauttia yleistä arvostusta, mutta jos se ei liikuta vastaanottajan mieltä, se ei mene perille, ei ota yleisöään eikä jätä ikimuistoisia jälkiä esiin tulostaan.

Tästä lähdän avaamaan luovuuskeskustelua uusille urille. Vaatiiko luovuus lahjakkuutta vai onko olemassa lahjatonta luovuutta. Virikkeenä tälle kysymykselle on Tohmajärvellä vuosittain järjestetty ”Lahjattomien laulukilpailu”, jonka ideana on esitteen mukaan ”tulla käänteisesti mukaan maailmaa villitsevään kilpailubuumiin”. Sen sijaan, että naurettaisiin lahjattomille ja muille epäonnille, heidät palkitaan tässä kilpailussa.

Lähtökohtana on omaperäisen luovuuden esiintuominen – ja synnynnäistä luovuuttahan on meissä jokaisessa tai ainakin on joskus ollut. Siitä voi vakuuttua katselemalla 2–3-vuotiaita pienokaisia, joiden luovuuden ilmaisut ovat energisiä ja estottomia. Oppimiskyky otetaan oivaltavaan käyttöön, kun ollaan vielä vapaina niistä rajoituksista, jotka sittemmin koituvat useimpien kohtaloksi. Kasvatus sisältää hillintää, varoi-

tuksia ja kieltoja – ole hiljaa, varo rikkomasta sitä, älä riehu, älä tee tuota. Kuuliaisuudesta palkitaan ja uhmasta rangaistaan. Itsekin opitaan kipua ja tuskaa tuottavista kokemuksista: opitaan varomaan, pidättäytymään, kieltäytymään ja vaikeumaan. Opitaan paitsi luomaan ja keksimään ja luovasti ilmaisemaan ja esittämään myös arvostelemaan ja sensuroimaan luovuuden tuotteita. Opitaan luokittelemaan luovuuden maaperästä versonutta kasvustoa: tuossa hyötykasveja, tuossa kukkaloistoa – ja seassa rikkaruohoja, joiden kitkemisessä on kyllin työtä niille, jotka arvostavat vain jalostettua kasvillisuutta ja huippuun viljeltyjä lajikkeita. Opitaan kulttuurin säännöt: villiä luontoa on kultivoitava ja luovuutta on harjannutettava, että saadaan aikaan esteettisiä taidonnäyttöjä. Niiden arvostaminen vaatii taiteen arviointisääntöjen tuntemista.

Toisaaltahan luonnonystävän mieltä kiehtovat omia aikojaan sammaloituva suo ja koskematon kallio. Mutta valtoimenaan kukkiva kirjava kehto tai sellaisenaan rehottava sekametsä ei enää ole villiä luontoa vaan kulttuurimaisemaa ja tulosta ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta – eli ryteikköjä on raivattava, että kaikille kukille olisi tilaa kukkia ja luonto säilyisi monimuotoisena. Toki jokainen lajike on täällä luoja armosta, jokainen olio on yhtä arvokas – ainakin niin kauan kuin emme varmasti itsekkään tiedä arvoamme ja elämämme tarkoitusta. Kestävään kehitykseen kuuluu kivenkolosta tai ryteiköstä esiin puskeva nokkonen – kukkivana se kyllä meikäläistä allergikkoa ärsyttää, mutta tuoreet versot ovat hyväksi hemoglobiinille. Juhannusruusu on silmän ilo ja tuoksultaan sensuelli, mutta kokeilepa, miten sen piikit pistävät. Kuuntelemme mielellämme käen kukuntaa, vaikka tiedämme, että tuon lajin kelmi munii toisten pesään. Mitä enemmän lintuja on laulamassa kukin omalla äänellään, sitä enemmän on luonnon monimuotoisuutta – sietäkäämme siis variksia, puluja ja rastaita siinä missä pääskysiä ja joutseniakin, satakielestä puhumattakaan. Kilpalaulanta kuuluu jaloon kilpaan paikasta elämässä.

Kulttuuriksi nimeämme taidot, joita arvostamme laatuperustein. Laadullisissa vertailuissa – hyvä, parempi, paras – on aina mukana kilpailun elementti: paras voittakoon. Mutta on taito sinänsä olla niin huono, että on hyvä. Onko se lahjattomuutta vai erityistä luovaa lahjakkuutta? Lahjattomien laulukilpailu on kekseliäs esimerkki tästä dilemmasta, mutta ei ainutkertai-

nen. Kilpaillaanhan myös maailman huonoimmasta romaanin aloituksesta tai huonoimmasta rakkauskohtauksesta elokuvassa. On myös perustettu MOBA-museo, johon kerättävä taide on liian huonoa jäämään vaille huomiota. Sanomalehtijutun (Helsingin Sanomat 22.6.2007) mukaan taidemuseoon valittujen teosten on puhuteltava ja oltava omaperäisiä, ja tässä mielessä ne täyttävät taiteen arviointiperusteet. Kyse ei siis ole teosten tuomitsemisesta ”roskataiteeksi” samassa mielessä kuin ankeina antisemitistisen ideologian aikoina. Kuitenkin museon kuraattori katsoo, että huono erottuu hyvästä – huonon tunnistaa aina, kun sen näkee. Silti taiteilijat jopa tarjoavat töitään museoon – ja taas, jos niitä ei sinne oteta, he voivat ajatella, että ”enhän minä niin huono olekaan”.

Huono voi olla mautonta, ällöttävää, sääliäntävää tai häpeällistä. Yleisö kokee myötehäpeää, kun taiteilija epäonnistuu. Yleisö voi myös asettua epäonnistujan yläpuolelle pilkkaamalla häntä ja hänen tekelettään. Kuitenkin toisinaan huonolaatuinen tuote menee täydestä kuin väärä raha. Tämän huomaaminen on vaikeaa, kun kyse on symbolisesta tuotteesta, jonka paremmuus tai huonomuus ei perustu käytössä kestävyys- vaan makutestiin. Taiteen huonous tai halpuus tosin usein tunnustetaan jälkiviisaasti tai sivusta seuraten.

Taiteen laaduntakeena ovat siis tuotteen tai esityksen puhuttelevuus ja omaperäisyys eli autenttisuus. Tämä pätee edelleen, vaikka tuotteiden taltioinnissa on edetty pitkälle mekaanisen uusintamisen ajasta (ks. Benjamin 1989) erilaisten formaattien simulointiin eli jäljitelmien uudelleenmuotoiluun ja kerran keksittyjen osasten uudelleenkoostamiseen aina uusiksi kokonaisuuksiksi. Väärennöksiä ei hyväksytä, koska omatuntonne ei salli kenenkään esittävän omana tuotetta tai keksintöä, johon toisella on luovuuteen perustuva omistusoikeus. Olemme taipuvaisia kunnioittamaan kekseliästä omintakeisuutta, olipa keksinnöstä innovatiiviseen käyttöön tai ei. ITE-taiteestakin kehitetään tällä perusteella jalostettuja versioita.

Luovuus ja leikki kuuluvat yhteen, kuten lasten tekemisistä tiedetään. Aikuistenkin luovuutta ruokkii leikkimielisyys. Taiteessa voidaan leikitellä sillä rajalla, jolla korkeakulttuurista laadun-arvostusta punnitaan suhteessa taiteen väärentämiseen, mikä ei tarkoita vain taideväärennösten paljastamista vaan turhantärkeää suhtautumista

halpahintaiseen ”taide-elämykseen”. Tämä idea-
han sisältyi ”rillumarei”-elokuviin, joissa pilkat-
tiin 1950-luvun kyldyyri-ilmapiiriä. Tämä leikit-
televyys on ollut paitsi älyllä pelaavan populaari-
kulttuurin myös kaiken kaikkiaan komiikan
kantavana voimana. Taide tarvitsee narrinsa – aja-
tellaan vain vaikka Shakespearen Kesäyön unel-
maa, Cervantesin Don Quijotea, Brechtin Herra
Puntilaa ja renki Mattia ja niin edelleen. Hölmö
onkin salaviisas tietien tahtoen ja taitamattomuus-
den kääntöpuolena on erityinen taito.

Hovinarrin tai sirkuspelle ei käy areenalle tie-
tämättä, mikä ”kolahtaa” yleisöön. Taitamatto-
muuden kääntäminen taidoksi niin, ettei tyh-
mempi tajuakaan, vaatii harjoitusta sekkin. Skep-
tikko epäilee, että laulukilpailussa lahjattomuus-
dellaan briljeeraavat osanottajat ovat salaa harjoi-
telleet parhaita kompastuskohtiaan, vaikka myös
tahattomalle komiikalle on annettava tilaa tällai-
sella estradilla. Kilvan järjestäjät puolestaan ovat
tiedostaneet, kuinka tärkeää meitä on villitää va-
pautumaan päästäksemme eroon ainakin omal-
le ikäpolvelle suorastaan traumaattisista laulu-
taitotestimuistoista. Koulun laulukokeissa – luo-

kan edessä julkisesti esiinnyttäessä – jyvät erottui-
vat akanoista eli synnynnäisesti lahjakkaat, sävel-
korvan ja sulosointuisen äänen omaavat otettiin
erilleen meistä, jotka lauloimme nuotin vierestä,
ammuvainaan nuotilla, variksen äänellä tai kerta-
kaikkisesti väärin. Itse en tästä osaamattomuude-
sta ole päässyt vieläkään. Niinpä en edelleenkaan
laula julkisesti, vaikka puheääntä uskonkin osaa-
vani käyttää. Tosin lauloin musikaalisesti lahjak-
kaille lapsilleni, kunnes he sen kielsivät. Pitää-
hän toki tuutulauluja jokaisen äidin ja isän lau-
laa lapselleen. Niitä elämyksellisiä hetkiä ei min-
käänmoinen taltio korvaa, niin kuin ei kukka-
kaupasta ostettu kimppu korvaa sitä yhteistä ret-
keä, jolla ketokukkakimppu poimitaan omin kä-
sin. Otetaanpa siis lahjattomuudeksi luulemam-
me kyvyt luovaan käyttöön – mutta sillä riskillä,
että jos ITE-taiteella on ihailijansa, se tarjoaa töi-
tä myös kriitikoille. Ja heiltä vasta lahjoja vaadi-
taankin, muuten ei kunnian kukko laula. Tosi-
asia luovuuden tuotteistamiskilvassa on, että vain
harvat yltävät huipulle ja vielä harvemmillä siellä
on tilaa, mikä pätee myös lahjattomuutta tuot-
teistettaessa.

KIRJALLISUUS

- BENJAMIN, VALTER: Messiaanisen sirpaleita. Jyväskylä:
KSL & Tutkijaliitto, 1989
- CASTELLS, MANUEL & HIMANEN, PEKKA: The informa-
tion society and the welfare state: the Finnish mod-
el. Oxford. Oxford University Press, 2002
- FLORIDA, RICHARD: The Rise of the Creative Class ...
and how it's transforming work, leisure, communi-
ty & everyday life. New York: Basic Books, 2002
- FLORIDA, RICHARD: Luovan luokan pako: uusi globaali
kilpailu kyvyistä. Helsinki: Talentum, 2006
- HELSINGIN SANOMAT 22.6.2007. Grandma Lally leijuu
kukkien kanssa. Amerikkalaismuseo MOBA ke-

rää taidetta, ”joka on liian huonoa jäädäkseen vail-
le huomiota”

- HIMANEN, PEKKA (toim.): Globaali tietoyhteiskunta.
Kehityssuuntia Piilaaksosta Singaporeen. Tekno-
logiakatsaus 155/2004. Helsinki: Tekes, 2004
- INGLEHART, RONALD & BAKER, WAYNE E.: Moderniza-
tion, Cultural Change, and the Persistence of Tra-
ditional Values. *American Sociological Review* 65
(2000), 19–51
- INGLEHART, RONALD & WELZEL, CHRISTIAN: Modern-
ization, Cultural Change and Democracy. Cam-
bridge: Cambridge University Press, 2005.